

MATUSKA MÁRTON

Miért?

Kabol – szerb nevén Kovilj – Újvidéktől lefelé, a Duna mellett légvonalban mintegy tíz kilométerre fekszik. Magyar szempontból egy nevezetességéről volt tudomásom: Itt született Gál László költő és újságíró, a Magyar Szó egyik alapító szerkesztője. A hetvenes években egy riportúton ott járva, a szerb kolostorban egy pópának tűnő alkalmi beszélgetőtársától érdekes dologról hallottam. Miután megtudta, hogy magyar újságíró vagyok, azt közölte, hogy a kolostor alapításának mind szerb, mind pedig magyar történelmi szempontból rendkívül fontos oka van. Itt találkozott ugyanis Szent Száva a magyar uralkodóval, akik fontos egyezsége jutottak, s ennek emlékeként alapították közösen. Sosem jártam utána, van-e közölteknak bármi valós magja. Ha csakugyan volt ilyen találkozás, akkor az egyházalapító szerb pátriárkának nyilván II. Endre volt a Kabolra érkező királyi társa.

Mostanában egyre gyakrabban motoszkál a fejemben, hogy itt kellene találkozson a mai magyar és szerb államfő, hogy egy fontos emlékművet avassanak fel, amely nagyon hiányzik a Délvidékről.

Néhány hónappal ezelőtt felhívott telefonon egy előttem addig teljesen ismeretlen férfi. Meglehetősen hiányos magyarsággal szólt. Tisztességesen bemutatkozott: Horvát Urbán, kaboli születésű, a hetvenes évei felé közeledik. Utólag kiderült, hogy tisztességes magyar neve Horváth Orbán, édesapja néhai Horváth Mihály. Mint maga közölte, valaki az anyakönyvben egyszerűen módosította a nevét. Magyarul pedig azért nem beszél jobban, mert olyan volt az élete, hogy az is csoda, nem veszítette el magyarságtudatát is. Ez azonban igen erős benne. Van neki egy írása a kaboli eseményekről, azt szeretné megmutatni. Valamivel közelebb hozta a témát azzal, hogy megjegyezte: Nem csak Dunafalvy Lajosnak és Molnár Andornak volt szerepe abban, hogy 1942 januárjában Kabolon nem volt vérengzés.

Nem mondta, nem kérdeztem, miféle eseményekről. A két említett név teljesen világossá tette előttem, hogy arról a számomra megfeythetetlen talányról van szó, miért végezték ki a partizánok 1944-ben Molnár Andor községi bírót, annak ellenére, hogy Dunafalvy Lajos csendőrpáncsnokkal elejét vette az 1942 januárjában már-már beindított kaboli razzianak, noha már megérkezett a csendőri különítmény is azzal a határozott feladattal, hogy a jegyzékükön levő kétszáz helybeli szerbet kivégezzék.

Dunafalvyról sokat írt az újvidéki szerb sajtó. Ennek révén terjedt el hőstettének, a szerbmentés történetének a híre. Egy falubeli zenész indulót szerzett tiszteletére, feleségének pedig táncdalt. A szerb sajtó azonban kizárólag csak őt emlegette sokáig. Molnár Andorról a közelmúltig nem esett szó. Nem győztem csodálkozni, miért. Dunafalvy ugyanis csak rövid ideig élt Kabolban, 1941-től 1943-ig. Hogy-hogy róla ilyen szépen megemlékeznek, a helybeli szerbmentő társáról pedig nem? Holott a falubíró a bőrét vitte a vásárra a kétszáz kiszemelt áldozat megmentéséért. Az történt ugyanis – tudtam meg hamarosan az után, hogy fölmerült az ő neve is –, hogy az 1942 januárjában a helyszínre kiszállt csendőrök kezéhez kaptak egy okmányt, amely arról szól, hogy Molnár bíró és néhány helybeli magyar társa az életükkel szavatolják, hogy a kiszemelt kaboliak nem ellenségei az 1941-ben visszaállított magyar hatóságnak. A kapott kéziratban az olvasható, hogy harmadik szervező társuk is volt a szerbmentő magyaroknak, Horváth Mihály, a falu másik részének a bírója.

Könnyű ezt így leírni: életükkel szavatolták..., de képzeljük magunkat 1942 januárjában, amikor itt Újvidéken és környékén...

Nos, tudjuk, ugye. A razzia! Az, amelyikről már mindent tudunk, amit tudhatunk. S nem amaz a másik, amelyiknek a megtörténtét a szerb állam még ma sem ismerte el hivatalosan, s amely e tanulmányunknak a témáját képezi. A kérdésem: Miért történt Kabolon is vérengzés, hiszen ott – mint Dunafalvy története révén már a szerb közösség is értesülhetett – 1942-ben a helybeli magyarok összefogtak és megmentették a kivégzésre szánt szerb polgártársaikat. Általánosabban pedig: Mi szükség volt a Délvidéken második razziaira, amelynek több tízezer magyar ártatlan polgár esett áldozatául? Ha megtaláljuk a választ ezekre a kérdésekre, akkor már sok minden egyéb világossá válik számunkra. Például az, hogy miért kellett a titói érában úgy tenni, mintha a második razzia meg sem történt volna. Meg az, hogy miért nincs hősi emlékművük a kaboli szerbmentő magyaroknak. Meg miért nincs Újvidéken, Csúrogon miért rombolják le...

Néhány nappal azután, hogy Horváth Orbán telefonon jelentkezett, megkaptam tőle a kéziratot. Szerbül volt írva, de azóta a szerzővel már magyarítottuk. Hamarosan meg fog jelenni egy idén indult új magyarországi folyóiratban, a Trianoni Szemlében. Itt csupán egy – tessék erre jól odafigyelni, vagy inkább ta-

lán megkapaszkodni: hihetetlennek tűnő, és szörnyű tartalma miatt alig elolvasható részt fogunk belőle idézni a megjegyzéssel, hogy hasonlót találni a kéziratban többet is. Eligazításul még annyit bocsátunk előre nyomatékossítva a fentebbiekben már említettek, hogy 1944 végéről szól az írás, az Alsó- és Felsőkből „felszabadulása” utáni néhány hétről.

Tehát idézet Horváth Orbán kéziratából:

„Lincs

Hevesen indult. (...) Slavko Keđar indította. Ő volt a szervező és a parancsnok. Személyes példával mutatta, hogyan kell eljárni. ... Véleményem szerint a lincselés válogatás nélkül minden helyben elfogott magyarra egyformán vonatkozott. Szándékosan említettem az elfogott szót, mert a későbbiek során az akciót úgy emlegették, mint »a magyarok fogása«. [“Vatanje Mađara” (...)]

Az első csoportban elfogott magyarokat annak az épületnek a pincéjébe zárták, ahol Alsókból községi hivatala volt. Itt ütötték-verték, majd összekötözve kocsin elszállították őket a Duna-partra. Ott embertelen módon kínozták, megölték, majd a Dunába dobták őket. Egy asszony tanúsítása szerint jajsavuk fél Dunagárdonyig elhallatszott. Ezt attól az asszonytól nagynéném, Rókané Horváth Veronka hallotta.

Az öldöklés azzal kezdődött, hogy Slavko Keđar – saját kezűleg –, még szállítás közben, a kocsin, a megkötözött Molnár Andornak felhasította a mellkasát és kézzel kitepte a szívét.”

Horváth Orbán írásának nem ez a minősíthetetlen esemény áll a középpontjában. Jeleztük már fennebb, hasonlókat idézhetnénk még többet is. Ő írásának címéül adta a téma velejét: Miért? Ezt a kérdést ugyanis, amelyet oly sokan feltettek már az 1944–1945-ös vérengzés áldozatainak hozzátartozói, a csodával határos módon megmenekült túlélők, a kutatók, meg azok is, akik csupán csak olvastak, hallottak arról, mi történt a titói felszabadulás hónapjaiban a Délvidéken élő magyarokkal. MIÉRT VOLT MÁSODIK RAZZIA?

A választ kezdjük egy újabb kérdésfelvetéssel, amelyre hivatalosan megfogalmazott választ is találhattunk. Miért adott ki rendeletet Tito 1944. október 17-én Versecen arról, hogy katonai közigazgatást kell bevezetni a bánsági, bácskai és drávaszögi részekben? A hivatalos indoklást Tito összes műveinek egyik lábjegyzetében olvashatjuk.¹ Maga a rendelet szövege csupán azt hozza fel indoklásul, hogy e területek – mármint azok a területek, amelyeken a katonai igazgatást Tito elrendelte – „rendkívüli körülmények” között éltek a háború alatt, s minél előbb fel kell számolni a „népünknek okozott bajokat”, amelyek többek között az „ide települt idegen elemek” miatt támadtak. A rendkívüli körülmények alatt azt kell érteni, hogy a Bánságnak ez a része Szerbiához tartozott, de német protektorátusként működött. A Drávaszög (Baranya) és a Bácska pedig visszakerült Magyarországhoz. Az

idegen elemek alatt a bukovinai székelyeket kell érteni, akik a húsz évvel korábban ide telepített szláv – elsősorban szerb – telepések helyére kerültek az 1941. áprilisi visszacsatolás után. A rendelet a szlávokat „népünk”-nek minősíti, a betelepített magyarokat pedig „idegen elemek”-nek.

Ez a kiadvány, amelyben a rendeletet magyar nyelven megtalálhatjuk tudományos igénnyel íródott, nem a háború utolsó esztendejének kapkodós zűrzavarában. Ez már békeidőben megfogalmazott, átgondolt, megfontolt magyarázat a rendelet indoklásának indoklásául. A szerb eredeti kiadás 1982-ben jelent meg a Komunist kiadásában, két évvel Tito halála után. A lábjegyzeteket Milovan Dželebdžić állította össze. A magyar kiadás a Forum Könyvkiadónál, Újvidéken, 1988-ban, Bordás Győző főszerkesztésével lett közkinccsé. Jómagam a Forum Kiadó folyosójáról szedtem föl, ott állt halomba dobálva hónapokon át. A Tito rendeletében olvashatónál konkrétabb indoklás, amelyet a könyv kiadói természetesen ámitásul szántak a világnak és a kései olvasóknak a 180. lábjegyzet utolsó mondatában olvasható: „...amelyek arra készítették Titót, hogy a kölcsönös leszámolásokat és újabb vérontást megakadályozandó, bevezesse a Bánáti, Bácskai és Baranyai Katonai közigazgatást.” Tehát az utólag, 1982 táján megfogalmazott indoklás szerint a katonai közigazgatás bevezetésével Tito megakarta akadályozni az újabb vérontást.

Vérengzés mégis volt, ezt Tito is tudta, ki is mondta. A történetet leírja a memoárjában Isa Jovanović, Tito egyik akkori vajdasági segédvezére. Az események idején a Jugoszláv Kommunista Párt vajdasági vezetőségének meghatározó személyisége volt, hiszen a szervezői tisztséget töltötte be. Az 1987-ben az Institut za istoriju (Történelmi Intézet) kiadásában megjelent: U službi revolucije (Sećanja) [A forradalom szolgálatában (Emlékezések)] című könyvében ezt is írta: „A megszállás alatti kegyetlenségek miatti elkeseredettségében a nép némely helységeiben bosszút állt a magyarokon, ebben részt vett a hadsereg is. Sok ártatlan is lakott azonban.”² Meglehetősen szűkszavú, de fontos bizonyítéka ez annak a körülménynek, hogy a katonai közigazgatás tartama alatt a Jugoszláv Népfelszabadító Hadsereg nem csupán elnézte a magyarok között csapott vérengzést, hanem részt vett benne.

Térjünk vissza Kabol, illetve Horváth Mihály példájára.

A partizánok bejövetelének napjaiban el akart menni a faluból, a helybeli szerbek azonban lebeszéltek, mondván, ha megmentetted a falut, talán mi is meg tudunk menteni téged magadat. Amikor azonban, jó egy hónappal a partizánok érkezését követően elkezdődött a vérengzés, mégpedig Molnár Andorral, a szinte idézhetetlen kegyetlen módon, Horváth védelmezői megijedtek, s egyikük a saját házában elrejtette. Fegyveres partizánok egy csoportja azonban

¹ Josip Broz Tito Összegyűjtött művei, 24. kötet, 47–48. oldal.

elment érte, de a ház tulajdonosa fenyegetésre sem szolgáltatotta ki. A rejtegetői tisztában voltak vele, hogy náluknál erősebb hatalommal állnak szemben, ezért éjjel, rőzsével letakarva kicsempészték őt a faluból és Újvidékre vitték, ott rejtegették hónapokon át. Akkor törbe csalták, nyilván a titkosrendőrség. Azt üzenték neki, menjen haza, nem lesz bántódása. Szövetkezet alapítását bízták rá. Hazament, nem sokra rá, 1945 húsvétjakor letartóztatták, Újvidéken börtönbe zárták és állítólag halálra ítélték majd kivégezték, de hozzártározói soha semmilyen hivatalos okmányt nem tudtak megszerezni még csak arról sem, hogy le volt tartóztatva. Fia, Orbán azt írja, hogy az említett Slavko Markarin Keđar, aki Molnár Andort a leírt vadállati módon lemészárolta felülről kapott utasítást a kivégzésekre. Amíg ő meg nem mutatta, mit vár el tőlük a felsőbb hatalom, addig Kabolon nem esett senkinek bántódása.³ Horváth Orbán véleménye szerint édesapjának azért kellett meghalnia, mert túl sokat tudott és nagyon kellemetlen tanú lehetett volna később. E megállapításával egyetértvén azonban sokkal súlyosabb következményt kell levonni éppen a kaboli történésekből is, s azokat kell általánosítani az egész délvidéki vérengzés miéjtjére vonatkozóan, éppen arra a kérdésre adva meg a pontos választ, hogy **miért mérszároltak le hatalmas ártatlan tömeget, köztük olyan hősoket, mint Molnár Andor és Horváth Mihály.**

Kezdjük azzal, hogy mindenekelőtt őket és a hozzájuk hasonlókat kellett eltüntetni. Kellemet-

len tanúk voltak. Nemkivánatos, példamutató hősoök. Hiszen ők nem voltak még csak baloldaliak sem, sőt, elkötelezett ellenségei voltak a kommunistáknak. Elleneztek ugyan a diverzáns akciókat, de menteni igyekeztek az üldözött ellenállókat. A visszacsatolt Bácskában a magyar államnak voltak példás, erkölcsös polgárai, akik életüket kockáztatták egy többségében szerb falu megmentéséért, és a kockázat megérte. Mit lehetett volna kezdeni velük? Hiszen Tito és társaik kimondták: Horthy fasiszta államfő, Magyarország fasiszta állam. Ha életben maradnak, ők lettek volna az eleven cáfolatai ezen állításoknak.

Horváth Orbán is megfogalmaz valami egészen hasonló, amivel szintén egyet kell érteni: „**Minden ilyen gyilkosságnak az volt az üzenete a magyarok számára, hogy menjetek innen. A legdurvább üzenet Kabolról érkezett, ahol iszonyatos módon meggyilkolták azokat, akik nemhogy nem követtek el bűncselekményeket, hanem éppen hogy megmentették a falut.**”

Nem lehet az ilyen üzenetet elfelejteni. Mindaddig a fülünkben dübörög, amíg a szerb állam el nem ismeri, ami velünk történt. Amíg föl nem állítjuk azt a méltó délvidéki emlékművet, amelyen ott van Horváth Mihály és Molnár Andor neve is. Az avatásán pedig tarthatnánk egy újabb magyar-szerb államfői-egyházfői csúcstalálkozót. Mint Szent Száva és II. Endre tették, ahogyan a rege mondja.

Alsókaboli városháza

Horváth Mihály

² Idézett mű, 198. o. Saját fordítás – M. M.

³ Utaljunk itt arra, hogy Zentán sem a partizánok érkezésekor történt a tömeggyilkosság, hanem jóval később, november elején. Addig többször rájuk telefonáltak, hogy mi lesz már? Mikor kezdik? Ennek részleteiről néhai Brindza Károly beszélt a Magyar Szóban közölt 45 nap 44-ben című tárcasorozatban, amit azonban később visszavont, mert megrettent attól, hogy megnevezte azt a magyar politikust, aki a zentaiakat a kivégzésekre buzdította. Temerinben is egy, Újvidékről érkező fegyveres egység végezte az emberek begyűjtését és kivégzését.